

Kolcow, Anatolij W.

Historia Akademii Nauk ZSRR

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/2, 451-453

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

legami polskimi należą już do tradycji. Bliskie stosunki rzeczowej współpracy łączą nas również z czasopiśmem „TNM” w NRD.

Wymiana informacji i artykułów z wydawnictwami historycznonaukowymi krajów socjalistycznych, jak również z czasopiśmami innych krajów, przyczyni się do pogłębienia międzynarodowych kontaktów naukowych, do lepszej orientacji wzajemnej w zakresie prowadzonych badań.

Semen J. Płotkin

HISTORIA AKADEMII NAUK ZSRR

Akademia Nauk ZSRR — naczelną instytucją kraju, założoną przed ok. 250 laty — wniosła wybitny wkład do skarbcza światowej nauki i kultury. Jej wielostronną działalność od początku istnienia oświetla trzytomowa *Historia Akademii Nauk ZSRR* — opracowana przez Instytut Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR (tomy 1 i 2 wydane w latach 1958 i 1964, tom 3 — w druku).

Pierwszy tom otwiera zwięzła przedmowa, przedstawiająca cele i zadania publikacji oraz obejmująca historiografię przedmiotu.

We wstępie autorzy omawiają stan nauki i oświaty w Rosji do XVIII w., a następnie relacjonują wydarzenia historyczne związane z założeniem Akademii Nauk — zatwierdzenie przez Piotra I 22 stycznia 1724 r. „Projektu utworzenia Akademii Nauk i Sztuk Pięknych” oraz ogłoszenie przez Senat zgodnie z tym Projektem 28 stycznia 1724 r. „Dekretu o utworzeniu Akademii Nauk i przeznaczaniu na koszty jej utrzymania 24 912 rubli rocznie”.

Dzieje Akademii Nauk podzielone są w tym tomie na trzy okresy (1725—1741, 1742—1765, 1766—1803), którym odpowiadają trzy części książki. Część pierwsza omawia działalność Akademii od chwili jej powstania do przyjścia do niej Michała Łomonosowa. Część druga poświęcona jest okresowi dziejów Akademii, który wiąże się z imieniem Łomonosowa i znacznymi osiągnięciami nauki rosyjskiej. Część trzecia przedstawia kształtowanie się życia naukowego po śmierci Łomonosowa do zatwierdzenia nowego statutu Akademii w 1803 r.

Każda część obejmuje rozdział wstępny i kilka organicznie z nim i wzajemnie ze sobą powiązanych artykułów, omawiających historię placówek Akademii, historię rozwoju nauk przyrodniczych i humanistycznych, jak również działalności dydaktycznej i wydawniczej. Rozdział wstępny przedstawia sytuację społeczno-polityczną, w jakiej przebiegała działalność Akademii Nauk w danym okresie, i główne czynniki, jakie ukształtowały rozwój jej jako instytucji naukowej (statuty Akademii, położenie materialne, potencjał naukowy, stosunki z organami rządowymi, międzynarodowe kontakty naukowe itd.).

Rozdział następny zawiera artykuły omawiające rozwój takich placówek Akademii jak Biblioteka, Muzeum („Kunstkamera”), warsztaty instrumentalne i in. Centralne miejsce w każdym tomie zajmują artykuły z zakresu historii matematyki i mechaniki, fizyki, astronomii, geologii i mineralogii, geografii, chemii, nauk biologicznych, historii, nauk filologicznych, ekonomicznych i in. Każdą część zamykają artykuły przedstawiające w zarysie rozwój działalności dydaktycznej Akademii Nauk. Artykuły poświęcone działalności wydawniczej relacjonują w szczególności prace naukowe opublikowane w XVIII w. i opisują założenie i rozwój drukarni akademickiej. Rola Akademii Nauk jako ośrodka kształcenia kadr pracowników naukowych znajduje wyraz w działalności gimnazjum i uniwersytetu, utworzonych przy Akademii.

Opublikowane materiały odsłaniają cechy charakterystyczne i tendencje rozwoju nauki akademickiej, ukazują znaczenie licznych organizowanych przez Aka-

demie Nauk ekspedycji naukowych mających na celu zbadanie i eksploatację bogactw naturalnych Rosji. W tomie tym zarysowana została plastycznie postać wielkiego rosyjskiego uczonego-encyklopedysty Michała Łomonosowa i scharakteryzowana jest również działalność naukowa L. Eulera, G. Richmana, S. P. Krażennikowa, W. K. Trediakowskiego, S. J. Rumowskiego, I. I. Lepiechina, W. F. Zujewa, N. J. Ozierieckowskiego, A. K. Nartowa, N. N. Popowskiego, P. Pallasa, S. Gmielina, E. Laksmana, D. Bernouilliego, I. Lejtmana, F. Epinusa i wielu innych uczonych, którzy pracowali w Akademii Nauk.

Tom zamyka podsumowanie, które podkreśla, że Akademia była w XVIII w. jedyną niemal instytucją zajmującą się krzewieniem nauki i kultury w państwie rosyjskim. Pod koniec XVIII w. zdobyła ona sobie swą działalnością powszechnie uznanie na świecie.

W drugim tomie *Historii Akademii Nauk ZSRR* przyjęto następującą periodyzację. Pierwsza część tomu obejmuje okres 1803—1860, część druga 1860—1890, część trzecia 1890—1917. Periodyzacja taka, oparta na ogólnej periodyzacji dziejów ZSRR, z uwzględnieniem głównych etapów rozwoju Akademii Nauk pozwoliła na zorganizowanie w sposób najbardziej racjonalny materiału historyczno-naukowego, jakim rozporządzał zespół autorski.

Struktura każdej części tomu drugiego jest analogiczna do struktury części tomu pierwszego. Wysiłki autorów skupiają się przede wszystkim na oświetleniu głównych etapów rozwoju tych dziedzin nauki, które były przedmiotem badań uczonych Akademii Nauki na przestrzeni przeszło stu lat. Omówione są tu prace członków Akademii: matematyków W. I. Buniakowskiego, A. W. Ostrogradzkiego, P. L. Czebyszewa, A. M. Lapunowa, A. A. Markowa, W. A. Stieklowa; fizyków: W. W. Pietrowa, H. F. Lenza, M. H. Jacobiego, B. B. Golicyna; geologów: G. P. Helmersena, N. I. Kokszarowa, J. S. Fiedorowa, A. P. Karpińskiego, W. I. Wiernadskiego; chemików: N. N. Zinina, A. M. Butlerowa, N. S. Kurnakowa; biologów: C. E. Baera, A. S. Famincyna, I. P. Pawłowa; filologów: I. P. Grezniewskiego, J. K. Grota, F. I. Busłajewa, A. A. Szachmatowa i wielu innych uczonych.

Oba tomy zawierają aneksy, spośród których należy wymienić projekt dekretu o utworzeniu Akademii Nauk i Sztuk Pięknych, zatwierdzony przez Piotra I 22 stycznia 1724 r., Regulamin i etaty Akademii Nauk i Sztuk Pięknych (1747 r.), Regulamin ces. Akademii Nauk (1803 r.), Statut ces. Sankt-Petersburskiej Akademii Nauk (1836), spisy członków rzeczywistych Akademii Nauk i inne dokumenty.

Podnosząc zasługi uczonych Akademii Nauk w XIX w. autorzy tomu drugiego zaznaczają, że przeszkodą ograniczającą działalność Akademii i uniemożliwiającą prawdziwy jej rozkwit był ustrój burżuazyjno-ziemiański Rosji carskiej, który hamował postęp nauki rosyjskiej.

Nową epoką w dziejach Akademii Nauk otworzyła Wielka Październikowa Rewolucja Socjalistyczna. Kształtowaniu się i rozwojowi Akademii Nauk jako głównego, przodującego ośrodka nauki radzieckiej poświęcony jest trzeci, końcowy tekst *Historii Akademii Nauk ZSRR*.

Składa się on również z rozdziału wstępnego oraz artykułów o rozwoju nauk przyrodniczych, technicznych i humanistycznych w Akademii Nauk. Tom ten ukazuje kierowniczą rolę Partii Komunistycznej w organizowaniu nauki radzieckiej. Przytoczone są w nim liczne materiały odzwierciedlające troskliwość, jaką otaczał Akademię Nauk Włodzimierz Lenin. Pisany przez Lenina w kwietniu 1918 r. *Szkic planu prac naukowo-technicznych* wytknął na wiele lat naprzód perspektywy rozwojowe Akademii Nauk.

Zarówno rozdział wstępny, jak i artykuły z zakresu historii poszczególnych nauk oświetlają proces przekształcania się Akademii Nauk z niewielkiej i poniekąd

zamkniętej korporacji uczonych przedrewolucyjnej Rosji w największą instytucję naukową Związku Radzieckiego.

Analiza rozwoju głównych, podstawowych kierunków badań, prowadzonych przez placówki Akademii Nauk ZSRR, łączy się w tym tomie z ukazaniem roli czołowych placówek Akademii i najwybitniejszych uczonych, członków Akademii w organizacji nauki radzieckiej.

Znalazły tu naświetlenie takie aspekty organizacji nauki, jak formowanie sieci placówek akademickich, zwłaszcza oddziałów i baz kształcenia kadr naukowych, planowanie badań, ich koordynacja i wiele innych problemów organizacyjnych. Charakteryzując działalność naukową i organizacyjną Akademii Nauk ZSRR autorzy określają jej rolę i miejsce w systemie instytucji naukowo-badawczych Związku Radzieckiego.

W tomie trzecim, podobnie jak w pierwszych dwóch tomach, omówiono również kontakty międzynarodowe Akademii Nauk ZSRR. Dążenie do szerokiej międzynarodowej współpracy naukowej jest jednym z charakterystycznych znamion działalności Akademii Nauk ZSRR; znalazła ona szczególnie dobitny wyraz w okresie władzy radzieckiej.

Przytoczony przez autorów materiał ilustrujący działalność przodujących szkół i kierunków nauki radzieckiej reprezentowanych przez Akademię świadczy wymownie o tym, że uczeni radzieccy owocnie rozwijają i pomnażają najlepsze tradycje nauki ojczystej i światowej.

Trzytomowe dzieło zbiorowe *Historia Akademii Nauk ZSRR* opracował liczny zespół uczonych. Pracą kolegium redakcyjnego tego wydawnictwa kierował członek Akademii K. W. Ostrowitianow.

Anatolij W. Kolcow

NAUKA UKRAINY RADZIECKIEJ

Znany uczonej radzieckiej, członek Akademii Nauk ZSRR, F. D. Owczarenko w swej książce *Naukowa dumka* (Kijów 1969) opowiada o kształtowaniu się i podstawowych kierunkach rozwoju nauki ukraińskiej, o jej sukcesach i świetnych perspektywach.

W czasach przedrewolucyjnych postępowa nauka ukraińska rozwijała się wbrew reakcyjnej polityce caratu. Wymownym tego świadectwem są znane na całym świecie prace tej miary uczonych, co matematycy M. W. Ostrogradzki, G. F. Woronyj i D. A. Grawe, fizyk N. A. Umow, chemicy N. N. Bekietow i I. G. Borszczow, biolog L. S. Cenkowski i wielu innych wybitnych przedstawicieli nauki ukraińskiej.

Rozdziały książki, takie jak *W głąb materii, Człowiek i maszyny, Nauka o sterowaniu, Na drodze postępu technicznego, Sojusz nauki i produkcji*, ukazują dzień dzisiejszy nauki oraz twórczą działalność wielkiej armii pracowników nauki. Autor podaje, że obecnie w samych tylko placówkach Akademii Nauk USRR pracuje przeszło 35 tysięcy osób, a wśród nich 116 członków rzeczywistych Akademii Nauk, 163 członków-korespondentów i przeszło 3500 doktorów i kandydatów nauk.

Pierwszy prezes Ukraińskiej Akademii Nauk, akademik W. I. Wiernadski — wspomina autor książki — marzył na początku lat 20-tych o tym, by Akademia rozporządzała choćby trzema instytutami; obecnie zaś w skład Akademii Nauk USRR wchodzi 73 placówki naukowe, w tej liczbie 49 instytutów naukowo-badawczych; fizycy ukraińscy dysponują jednym z największych na świecie reaktorów jądrowych, korzystają z sześciu statków naukowo-badawczych. Rozszerzyła się wydatnie „geografia” ośrodków naukowych. Jeżeli dawniej badania naukowe koncentrowały się głównie w Kijowie i Charkowie, to dziś istnieją wielkie ośrodki naukowe w Odessie, Dniepropietrowsku, Doniecku, Lwowie, Użhorodzie; pracuje się tu nad